

Korelati nacionalnog samopoštovanja vojvođanskih Hrvata

dr. sc. Jasminka Dulić*

Sažetak

U radu se iznose rezultati istraživanja kojim se nastojala utvrditi povezanost vrijednosnih orijentacija, etničkih i društvenih stavova s nacionalnim samopoštovanjem. Ispitivanje je provedeno na prigodnom uzorku od 321 ispitanika pripadnika hrvatske nacionalne manjine u Vojvodini. Rezultati multiple regresijske analize pokazali su da su značajni prediktori nacionalnog samopoštovanja otvorenost za nova iskustva u negativnom smjeru, a u pozitivnom smjeru tradicionalizam i konformizam. Značajni prediktori Nacionalne afektivne vezanosti su u pozitivnom smjeru tradicionalizam i konformizam, a u negativnom smjeru bogatstvo i moć i prosocijalna orijentacija. Značajan prediktor Nacionalne zatvorenosti i nepovjerenja je tradicionalizam. Utvrđena je povezanost autoritarnosti i nacionalnog samopoštovanja te dimenzija etnocentrizma i povezanost orijentacije ka socijalnoj dominaciji s nacionalnom isključivost. U pozadini izražavanja nacionalnog samopoštovanja nalazi se nacionalna afektivna vezanost ali ne i nacionalna isključivost, predrasude i pristranost u socijalnim transakcijama.

Ključne riječi: nacionalno samopoštovanje, etnocentrizam, vrijednosti, autoritarnost, socijalna dominacija

Uvod

Nacionalni identitet i vrijednosne orijentacije nacionalno-manjinskih grupa relativno su rijetko predmet empirijskih istraživanja u Srbiji. Istraživanja rasprostranjenosti, intenziteta i karakteristika nacionalne vezanosti provode se u Srbiji od sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća (Rot i Havelka, 1973, Golubović, Kuzmanović, Vasović, 1995, Vasović, 2010, Popadić, 2010). Premda ova istraživanja nisu bila sustavna i metodološki ujednačena, trendovi promjena nacionalne svijesti mogli su se ocrtati ali samo u pogledu većinskog naroda, a ne i u pogledu nacionalnih/

---

* Hrvatsko akademsko društvo, Odsjek za sociologiju, psihologiju i političke znanosti, Subotica

etničkih manjina, jer je u većini uzoraka bio zastupljen mali broj ispitanika pripadnika nacionalnih manjina. Prema nalazima istraživanja „nacija postaje dominantna osnova identifikacije srpskih građana tek uoči izbijanja otvorenih međuetničkih sukoba na tlu bivše Jugoslavije, početkom devedesetih godina, mada su neki drugi indikatori ukazivali na to da je proces etnifikacije društvene svijesti započeo znatno ranije“ (Vasović, 2010:74). Primarnost nacionalne u odnosu na druge vrste grupnih identifikacija zadržava se tijekom cijelog desetljeća i karakterizira većinu pripadnika svih demografskih kategorija, a etnička distanca, prema analizi Popadića (2010), uz određene oscilacije pokazuje konstantni blagi porast, pa je 2010. godine bila na razini na kojoj je bila neposredno nakon demokratskih promjena 2001. godine.

S druge strane podaci su, unatoč malom broju ispitanika pripadnika nacionalnih manjina u uzorcima, pokazali nešto veću nacionalnu alijeniranost pripadnika nacionalnih manjina u odnosu na pripadnike većinskog naroda što potvrđuje i teorijska očekivanja da pripadnici manjinskih grupa imaju više problema s prihvaćanjem svog etničkog identiteta od pripadnika većine. Prema nalazima Vasović (2010), za pripadnike manjinskih zajednica karakterističnija je nedovoljno razvijena ili ambivalentna etnička samosvijest negoli za većinski narod u Srbiji koja se, ako se polazi od teorije socijalnog identiteta, može tumačiti kao psihološka „obrambena reakcija“ izazvana stvarnom ili psihološki konstruiranom prijetnjom, što rezultira odricanjem ili prikrivanjem vlastitog identiteta i težnjom ka prikrivenoj ili potpunoj asimilaciji jer ne žele biti prepoznati kao „Drugaciji“. Rezultati ranijih istraživanja (Dulić, 2012) pokazali su da Hrvati u Bačkoj u manjoj mjeri od Srba, Mađara i Bunjevaca izražavaju nacionalnu vezanost i zatvorenost, a u većoj mjeri od drugih nacionalnih skupina izražavaju europski identitet. Prema teoriji socijalnog identiteta Tajfela i Turnera (1986), usvajanje određenog kolektivnog identiteta ovisi o značaju i vrednovanju te grupe u društvu u cjelini te će pojedinci internalizirati svoje pripadništvo naciji ukoliko je ta grupa cijenjena u društvu tj. ako će takva subjektivna identifikacija pridonijeti njegovom osobnom samopoštovanju, dok poricanje pripadništva može biti reakcija na negativnu predstavu o sebi i manjak samovrednovanja i samopoštovanja koje im u danom političkom kontekstu osigurava članstvo u nacionalnoj grupi kojoj objektivno (po rođenju) pripadaju (Vasović, 2010).

Osim pitanja trendova u pogledu značaja nacionalnog identiteta, značajno je i pitanje s kojim je drugim stavovima i orijentacijama nacionalna identifikacija povezana. Najčešće su postavljana pitanja koji stavovi, orijentacije ili socijalne karakteristike doprinose nacionalnoj identifikaciji i s druge strane – da li i u kojoj mjeri stupanj nacionalne identifikacije utječe na stavove prema drugim nacionalnim grupama. U dosadašnjim istraživanjima ustanovljena je povezanost stupnja izražavanja nacionalne identifikacije s religioznošću (Vasović, 2010) i autoritarnošću (Rot i Havelka, 1973), a Golubović, Kuzmanović i Vasović (1995) utvrdili su da izrazito jaka etnička identifikacija korelira s međuetničkom mržnjom. Pri tome je, kada su u pitanju istraživanja stupnja socijalne interakcije i tolerancije koju jedni prema drugima imaju pripadnici različitih etničkih grupa, najčešće u Srbiji istraživana „etnička distanca“. Mjeri se osjećanje bliskosti ili udaljenosti u odnosu na pripadnike

različitih etničkih grupa preko indikatora spremnosti odnosno nespremnosti da se sa Drugima stupi u različite socijalne odnose, ali i da im se dopusti preuzimanje različitih uloga u društvu i sukladno tome zauzimanje određenih položaja. Popadić (2010) je ustanovio da građani koji se izjašnjavaju kao Srbi imaju generalno značajno višu distancu prema ostalim etničkim grupama negoli oni koji se tako ne izjašnjavaju. Najmanju distancu izražavaju ne-Srbi prema Srbima, povišena je distanca Srba prema Mađarima, Romima, Bošnjacima i Hrvatima, dok je najveća distanca prema Albancima. Ustanovio je da su svi indikatori socijalne distance u tijesnoj vezi, što je u skladu s drugim nalazima da postoji generalna sklonost ili nesklonost prema sasvim različitim grupama (pa čak i prema izmišljenim narodima) te je taj faktor nazvao *generalna etnička distanca* koji korelira s etnocentrizmom i tretira se kao jedan vid generalne netolerantnosti i ksenofobije, odnosno zatvorenosti/otvorenosti i (ne) tolerancije prema drugima.

Generalnost predrasuda (tendencija da isti ljudi imaju predrasude prema različitim grupama) ustanovljena je i u različitim komparativnim istraživanjima društvenih stavova i ličnosti. Ovi nalazi čine empirijsku osnovu na kojoj se temelji zaključak da neke stabilne osobine, kao crte ličnosti ili dugotrajna uvjerenja, uzrokuju usvajanje predrasuda i izražavanje etničke pristranosti i isključivosti. Primjenom odgovarajućih pouzdanih skala ovakvim se istraživanjima nastoji ići korak dalje od utvrđivanja postojanja individualnih razlika (u pogledu etničke distance ili etnocentrizma) u smjeru istraživanja uzroka ovih individualnih razlika. S jedne strane, to su istraživanja korelacija između etničkih stavova i drugih društvenih stavova (ili tendencija ličnosti) koji se uglavnom fokusiraju na veze s desnom autoritarnošću (Altemeyer, 2006) ili s orijentacijom ka socijalnoj dominaciji (Sidanius i Pratto, 1999). Prema teoriji autoritarne ličnosti Adorna i suradnika (1950), devet crta ličnosti, od kojih je jedna etnocentrizam, međusobno povezane čine autoritarnu ličnost koja se mjeri F skalom. Kritike F skale bile su usmjerene na metodološke slabosti ali i činjenicu da su tvrdnje koje čine skalu po svojoj prirodi više socijalni stavovi i ideološka uvjerenja negoli tvrdnje kojima se mjere crte ličnosti. Novu skalu autoritarne ličnosti razvio je Bob Altemeyer (1985-1998). Njegovu Skalu desne autoritarnosti (Right-wing Authoritarianism, RWA) čine tri dimenzije: konvencionalizam, autoritarna agresija i autoritarna submisivnost. Istraživanja su pokazala da je ova skala jednodimenzionalna i pouzdana i da je snažan prediktor generaliziranih predrasuda, etnocentrizma i različitih stavova i međugrupnih fenomena.

Prema teoriji socijalne dominacije (Pratto, Sidanius, Stallworth i Malle, 1994), društva minimiziraju konflikt tako što promoviraju konsenzualne ideologije koje legitimiraju socijalnu i međugrupnu nejednakost i diskriminaciju. Orijehtacija ka socijalnoj dominaciji (SDO) konstruirana je da mjeri generalni stav koji opravdava hijerarhijske odnose u društvu i dominaciju jednih grupa nad drugima nasuprot podržavanja jednakosti u društvu (Pratto et al. 1994).

Duckit (2001) navodi da su različita istraživanja (Altemeyer 1995-1998, Pratto i sur. 1994) ustanovila relativno nisku korelaciju između RWA i SDO, iako su obje skale dobri prediktori etnocentrizma, predrasuda i različitih međugrupnih fenome-

na. Altemeyer (1998) i Duckitt (2001) su utvrdili da se radi o dvama različitim tipovima predrasuda u čijoj su pozadini različite motivacije. Desna autoritarnost je povezana s vrijednostima koje se odnose na izbjegavanje neizvjesnosti i održavanje *status quo*, a Orijentacija ka socijalnoj dominaciji je povezana s vrijednostima koje izražavaju motivaciju za postizanjem svojih interesa čak i na račun drugih (Altemeyer, 2006, Duckitt, 2001, Duriez, 2005).

Osim istraživanja autoritarnosti i orijentacije ka socijalnoj dominaciji i druga istraživanja su pokazala da se društveno-politički stavovi i vrijednosti organiziraju oko dvije relativno nezavisne dimenzije (Saucier, 2000, Triandis i Gelfand, 1998). U prvoj dimenziji nalaze se autoritarnost, socijalni konzervativizam, kolektivizam i tradicionalizam na jednom polu, a na drugom je otvorenost, autonomija, liberalizam, individualizam i osobne slobode. Na drugoj dimenziji su ekonomski konzervativizam, moć ili vjerovanje u hijerarhiju i nejednakost na jednom polu, a egalitarizam, humanitarizam, socijalno blagostanje i briga su na suprotnom polu. Schwartz (1992) je i u prostoru vrijednosti utvrdio cirkularni raspored vrijednosti oko dvije osnovne dimenzije – prva je konzervativizam (konformizam i tradicija) nasuprot otvorenosti (hedonizam i samo-usmjerenost), a druga je dimenzija samo-unapređivanje (hijerarhija ili moć) nasuprot samo-transcendenciji (egalitarizam i socijalna briga). Altemeyer (1998) je utvrdio da su dvije Schwartzove konzervativne vrijednosti tradicionalizam i konformizam visoko korelirane s RWA (.51 i .40), ali nema značajne korelacije sa SDO. S druge strane moć i egalitarizam su visoko korelirane sa SDO (.43 i -.31) ali ne i sa RWA. Sumirajući nalaze različitih istraživanja može se zaključiti da se u suštini radi o dvjema dimenzijama društvenih stavova koje se grupiraju oko dviju temeljnih vrijednosti (ne)sloboda – socio-kulturalni konzervativizam i (ne)jednakost ekonomski konzervativizam koje mogu biti povezane ali i relativno nezavisne jedna od druge, odnosno čija ortogonalnost varira ovisno o uzorku i kontekstu. Duckitt (2001) smatra da se na temelju različitih istraživanja koja dobivaju ortogonalne dvije osnovne dimenzije društvenih stavova ili vrijednosti može zaključiti da RWA i SDO predstavljaju dvije bazične društveno-političke i sociokulturalne stavovsko-vrijednosne dimenzije. Istraživanja su pokazala da ove dvije temeljne dimenzije snažno strukturiraju društveno, političko i međugrupno ponašanje i imaju široku kros-kulturalnu validnost.

Postavlja se pitanje što je u pozadini ovih tako kulturalno općih vrijednosti i stavova to jest ideoloških dimenzija. Prema Duckittu (2001) autoritarno-konzervativna dimenzija mjerena pomoću RWA može se vidjeti kao izraz motivacijskih ciljeva za socijalnom kontrolom, sigurnošću i konformizmom nasuprot težnje ka autonomiji i osobnim slobodama. SDO je pak izraz motivacijskih ciljeva za superiornošću, dominacijom i moći nasuprot egalitarizmu i altruističnoj skrbi za druge. Prema Schwartzu (1992) vrijednosne dimenzije su te koje izražavaju bazične motivacijske ciljeve jer se odnose na univerzalne zahtjeve ljudske egzistencije, a pitanje koje se postavlja jest zašto su za neke pojedince ili grupe privlačniji jedni od drugih motivacijskih ciljeva. D'Andrade i Strauss (1992) na temelju kulturalne analize motiva sugeriraju odgovor u terminima konstrukta „shema motivacijskih ciljeva“ prema kojoj

su motivacijski ciljevi aktivirani kod pojedinaca sa shemama koje određuju percepciju ili interpretaciju realnosti. Ove se sheme o svijetu nude pojedincima u okviru određenih kultura kroz socijalizaciju i vode stabilnim interpretacijama ili uvjerenjima o društvenoj realnosti koje Ross (1993) naziva „pogledom na svijet“ i koje imaju kapacitet za aktiviranje motivacijskih ciljeva i za poticanje djelovanja.

Sociokulturalne sheme ili pogledi na društveni svijet definiraju se kao koherentan set uvjerenja o prirodi društvenog svijeta, o tome kakvi su ljudi, kako se ponašaju i kako treba odgovoriti na njihovo ponašanje te kako ih treba tretirati. Različiti pogledi na svijet, pretpostavlja se, u pozadini su oprečnih motivacijskih ciljeva koji su izraženi u ideološkim uvjerenjima ili društvenim i etničkim stavovima i vrijednostima.

Videnje *svijeta kao opasnog, prijetećeg i nepredvidljivog mjesta* dolazi iz sheme koja se kroz socijalizaciju prenosi i aktivira motivacijske ciljeve socijalne kontrole i sigurnosti koji će biti izraženi u kolektivističkim vrijednostima, konformizmu, tradicionalizmu i autoritarnim društvenim i sociokulturnim vrijednostima. *Svijet kao kompetitivna džungla* definiran je kao pogled na svijet koji društvo vidi kao bespoštednu amoralnu borbu za resurse i moć u kojem onaj tko moć ima i pravo i reflektirat će se u izražavanju orijentacije ka socijalnoj dominaciji i potrebi za moći i podržavanju nejednakosti. Oprečna ovakvom viđenju je shema u pozadini pogleda na *svijet kao kooperativnog, harmoničnog mjesta* u kojem ljudi brinu, pomažu se i dijele s drugima, a koji je u pozadini altruističnih motivacijskih ciljeva pomaganja i vrednovanja drugih kao jednakih i izražen je u vrijednostima egalitarizma i humanitarizma. Prema Altemeyeru (2006) *dominantni autoritarci*, to jest osobe koje postižu visoke rezultate kako na skali autoritarnosti tako i na skali socijalne dominacije, u najvećoj su mjeri etnocentrični – u najvećoj mjeri iskazuju predrasude i hostilnost prema drugim grupama.

Drugi autori (Jelić, 2009, Cloninger 1996) ističu značaj konteksta i situacijskih faktora (kao što je na primjer manjinski položaj ili konflikt između grupa) za istaknutost nacionalnog identiteta, nacionalno samopoštovanje i izražavanje etnocentričnih stavova. U različitim istraživanjima se pokazalo da ako se grupa kojoj pojedinac pripada negativno procjenjuje od strane pripadnika većinskog naroda ne postoji veza između identifikacije s grupom i samopoštovanja. Neka istraživanja su pokazala da članovi grupa s niskim statusom u društvu, čiji je identitet ugrožen nepovoljnim međugrupnim komparacijama, obično pokazuju manji favoritizam u odnosu na svoju grupu ili pak favoriziraju grupu koja ima viši status. Jeann Phinney (1989) tvrdi da tolerancija prema drugima kada je riječ o manjinskim grupama ovisi o uspostavljenom snažnom i jasnom osjećaju nacionalnog identiteta za koji su ključne tri dimenzije: vrednovanje, značaj i vezanost za etničku grupu.

Kosić (2005) je utvrdila da kad su u pitanju većinske grupe potvrđuju se pretpostavke teorije socijalnog identiteta, ali da različitu matricu rezultata pokazuju manjinske grupe. I neka druga istraživanja utvrdila su da etnička identifikacija može utjecati na procjenjivanje drugih etničkih grupa na različit način ukoliko se radi o manjinskim ili većinskim etničkim grupama (Kosić, 2005, Verkuyten, 2005, Ro-

ccas, Schwartz i Amit, 2010). Manjinske grupe sklonije su inzistiranju na etničkim razlikama i u isto vrijeme prihvaćanju i jednakog tretiranja svih etničkih/nacionalnih grupa jer se to percipira kao poboljšanje vlastitog položaja i mogućnost očuvanja vlastite kulture, postizanja višeg samopoštovanja i osjećaja sigurnosti. Drugim riječima, očekuje se da će većinske nacionalne grupe ukoliko imaju snažniju nacionalnu identifikaciju izražavati negativnije stavove o drugim grupama dok će manjinske grupe sa snažnijom nacionalnom identifikacijom izražavati pozitivnije stavove prema drugima jer je za manjine otvorenost prema Drugima pokušaj postizanja jednakosti i prihvaćanja od strane šireg društva.

Pojedini autori ukazuju na kompleksnost i višedimenzionalnost prostora etničkih stavova. Bizumic i sur. (2009) su ukazali na postojanje i dvaju aspekata etnocentrizma – unutargrupni i međugrupni etnocentrizam. Višedimenzionalnost etnocentrizma utvrdio je također i Šram (2010) – dimenzije „nacionalna efektivna vezanost i samožrtvovanje“ i „nacionalna homogenizacija“ ukazuju na aspekt unutargrupnog centrizma, a dimenzije „nacionalna isključivost i predrasude“ te „nacionalna superiornost i pristranost“ ukazuju na aspekt međugrupnog etnocentrizma. Pristranost se dakle može izražavati kao favoriziranje vlastite grupe i/ili kao izražavanje nepovoljnih stavova i predrasuda prema drugima.

Polazeći od koncepta dvodimenzionalnosti društvenih stavova u ovom ćemo radu prikazati rezultate istraživanja o povezanosti vrijednosti i društvenih stavova s nacionalnim samopoštovanjem i dvije dimenzije etnocentrizma – nacionalnom afektivnom vezanošću i nacionalnom isključivosti i pristranosti. Vrijednosti promatramo kao kognitivne socijalne reprezentacije bazičnih motivacijskih ciljeva koje služe kao usmjeravajući principi u ljudskim životima (Rokeach, 1973, Rohan, 2000, Schwartz, 1992). Vrijednosti, pretpostavljamo, izražavaju bazične ljudske potrebe i motiviraju ponašanje određujući stupanj u kojem se različiti pravci akcija vide kao atraktivni, a identifikacija s grupom ovisi o stupnju u kojem pripadnost grupi omogućuje i olakšava zadržavanje, ostvarivanje i zaštitu vrijednosti važnih za pojedinca.

U svome istraživanju smo pretpostavili da se može ustanoviti dvodimenzionalnost prostora vrijednosti, društvenih i etnocentričnih stavova, a da će konzervativne vrijednosti biti značajni prediktori nacionalnog samopoštovanja. Nastojali smo utvrditi: 1) koje su vrijednosti značajni prediktori nacionalnog samopoštovanja i dimenzija etnocentrizma, 2) jesu li autoritarnost i orijentacija ka socijalnoj dominaciji značajni prediktori dimenzija etnocentrizma i nacionalnog samopoštovanja, i 3) jesu li dimenzije etnocentrizma značajni prediktori nacionalnog samopoštovanja.

Metoda

Ispitanici

Ispitivanje je provedeno 2013. godine na prigodnom uzorku od 321 ispitanika – Hrvata u Vojvodini.

U uzorku je bilo 53,5 % ispitanika ženskog spola, a 46,5 % muškog spola. Najmlađi ispitanici do 30 godina činili su 26,7 %, od 31 do 45 godina 24,2 %, od 46 do 60 godina 30,8 % i najstarija dobna skupina preko 61 godine je činila 18,2 %. Sa završenom osnovnom školom je 11,6% ispitanika, s trogodišnjom (zanatskom) srednjom školom je 16,4 %, sa srednjom četverogodišnjom 37,1%, sa višom školom 10,1 % i sa visokom 24,8 % ispitanika, što znači da su u uzorku bili više zastupljeni ispitanici tercijarnog obrazovanja što je očekivano kod ovakvog tipa istraživanja¹.

Mjerni instrumenti

U istraživanju su primijenjeni sljedeći mjerni instrumenti: 1) vrijednosne orijentacije; 2) konformistička orijentacija 3) skala desne autoritarnosti (RWA); 4) skala orijentacije ka socijalnoj dominaciji (SDO); 5) skala nacionalnog samopoštovanja; 6) subdimenzije skale etnocentrizma. Od ispitanika je traženo da izraze stupanj značaja koji za njih ima određena vrijednost na petostupanjskoj skali Likertovog tipa u rasponu 1=uoopće mi nije važno do 5=jako mi je važno, a na skalama društvenih stavova da izraze stupanj slaganja od potpunog neslaganja (1=uoopće se ne slažem) do potpunog slaganja (5=u potpunosti se slažem). Konstruktna validnost provjerena je faktorskom analizom pod komponentnim modelom, a unutarnja pouzdanost mjernih instrumenata je izračunata Crombachovim koeficijentom alfa. U daljnjim analizama primijenjene su kompozitne varijable svih mjernih instrumenata.

1. Vrijednosne orijentacije konstruirane su na temelju ranijih istraživanja (Dulić, 2003, 2009) i obuhvaćaju šest vrijednosnih orijentacija:

Otvorenost prema novom iskustvu definiraju otvorenost za nove ideje i različita iskustva u životu, stjecanje znanja i mijenjanje mišljenja u skladu s novim saznanjima. Objašnjeno je ovim faktorom 53,22 posto varijance. Unutarnja pouzdanost skale iznosi 0.66. U većoj mjeri ovu vrijednost izražavaju ispitanici mlađe i srednje dobi, više i visoko obrazovani.

Bogatstvo i moć definiraju vrijednosti novca, bogatstva, moći u društvu i potrošnje. Objašnjeno je 65,30 posto varijance, a unutarnja pouzdanost skale iznosi 0.82. Ovu vrijednost u većoj mjeri izražavaju ispitanici srednje i mlađe dobi.

Profesionalno postignuće je vrijednosna orijentacija koju definiraju usmjerenost na postizanje vlastitih ciljeva u životu, uspješnost i kreativnost u poslu, te postizanje najboljih profesionalnih rezultata. Objašnjeno je 63,50 posto varijance. Unutarnja pouzdanost skale iznosi 0.80. Ovu vrijednost u većoj mjeri izražavaju mlađi i ispitanici srednje dobi, više i visoko obrazovani.

Tradicionalizam definiraju vrijednosti porodične vezanosti i pomaganja, narodnih običaja i tradicije, življenja u skladu s religijskim učenjima i držanja moralnih principa u životu. Objašnjene varijance je 56,06 posto. Unutarnja pouzdanost skale iznosi 0.73. Internalizacija ove vrijednosti raste s godinama.

¹ Zahvaljujemo Zavodu za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“ koji su omogućili provođenje ovog empirijskog istraživanja.

Prosocijalna orijentacija definirana je važnošću prijateljstva, obitelji, učtivosti prema drugima i dobrih odnosa s ljudima. Objašnjeno je 53,56 varijance. Unutarnja pouzdanost skale iznosi 0.69.

Altruizam je vrijednosna orijentacija definirana činjenjem dobra drugim ljudima, pomaganjem slabima i nemoćnima i vođenjem računa o dobrobiti drugih ljudi. Objašnjeno je 72,83 posto varijance. Unutarnja pouzdanost skale iznosi 0.80.

2. **Konformizam** je definiran težnjom za nerazlikovanjem od drugih ljudi, neizražavanjem svog mišljenja ukoliko će se razlikovati od mišljenja drugih, ponašanjem u skladu s očekivanjem većine ljudi. Objašnjene varijance je 51,05 posto. Unutarnja pouzdanost skale je 0.67. U većoj mjeri konformističke tendencije izražavaju stariji i ispitanici sa osnovnom i trogodišnjom srednjom školom.

3. **Skala desne autoritarnosti** (Right Wing authoritarianism) Boba Altemeyera (2006) je primijenjena u originalnoj verziji. Ova skala definirana je (1) visokim stupnjem submisivnosti prema ustanovljenim autoritetima u društvu; (2) visokom razinom agresivnosti u ime njihovih autoriteta i (3) visokom razinom konvencionalizma odnosno vjerovanjem da svatko mora slijediti norme i običaje koji su propisani od strane autoriteta. Skala sadrži 22 tvrdnje. Iz analize je isključena varijabla broj 15 koja se izdvojila i činila zaseban faktor. Faktorska analiza s promax rotacijom daje četiri faktora. Karakteristične tvrdnje u pozitivnom smjeru su: *Općenito se pokazuje da su uspostavljene vlasti u pravu dok su radikali i prosvjednici najčešće „lajavci“ koji iskazuju svoje neznanje; Žene bi trebale obećati da će slušati svoje supruge kada se vjenčaju; Našoj je zemlji potreban moćni vođa kako bi se uništili radikalni i nemoralni trendovi koji danas i prevladavaju u našem društvu.* U negativnom smjeru su karakteristične tvrdnje *Homoseksualci i lezbijke su zdravi i moralni kao i svi ostali ljudi; Ne postoji „jedan pravi način života“, svatko treba stvoriti svoj vlastiti.*

Faktorska analiza s jednim zadanim faktorom objašnjava 33 % varijance. Unutarnja pouzdanost skale je .64. U većoj mjeri autoritarnost izražavaju ispitanici s osnovnom i trogodišnjom srednjom školom.

4. **Skala orijentacije ka socijalnoj dominaciji** (Social dominance orientation) Sidaniusa i Pratto (1993) je primijenjena u originalnoj verziji od 16 tvrdnji. Faktorska analiza daje dva faktora, a s jednim zadanim faktorom objašnjeno je 31 % varijance. Unutarnja pouzdanost skale je .76. Skala orijentacije prema socijalnoj dominaciji definirana je prihvaćanjem nejednakosti u društvu: neke skupine jednostavno nisu jednake drugima, vjerojatno je dobro to što su neke skupine na vrhu, a druge na dnu; primjene sile protiv drugih skupina u postizanju svojih ciljeva i ostvarivanja dominacije jedne skupine nad drugima; odbacivanje principa jednakih šansi za sve skupine, principa ravnopravnosti i egalitarizma.

Za mjerenje etničkih stavova primijenjene su dvije dimenzije skale etnocentrizma koje ukazuju na različite dimenzije etnocentričnih stavova i potencijalnog ponašanja u međuetničkim socijalnim interakcijama (Šram, 2008, 2010) i skala nacionalnog samopoštovanja konstruirana na temelju skale kolektivnog samopoštovanja.

5. **Nacionalno samopoštovanje** je definirano pozitivnom evaluacijom sebe kao člana grupe, identitetom to jest evaluacijom subjektivne važnosti vlastite grupe za

samopoimanje i zadovoljstvo i ponos zbog pripadanja grupi. Tvrdnje koje čine ovu skalu su: *Vrijedan/na sam član/ica nacije kojoj pripadam, Drago mi je i ponosan/sna sam što sam član/ica nacije kojoj pripadam, Pripadanje mojoj naciji važan je dio moje slike o sebi i Veliko mi je zadovoljstvo biti član/icom moje nacije*. Objašnjeno je 70 % varijance, a unutarnja pouzdanost skale iznosi 0.85. Nacionalno samopoštovanje raste s godinama starosti. Distribucija rezultata pokazuje da veći broj ispitanika u našem istraživanju postiže više rezultate.

6. Nacionalna isključivost, predrasude i pristranost je kompozitna varijabla koju čine tvrdnje jedne dimenzije Šramove (2010) skale etnocentrizma koja se odnosi na bihevioralnu razinu i ukazuje na prisutnost isključivosti, nepovjerenja i pristranosti u socijalnim međuetničkim transakcijama. Skalu čine sljedeće tvrdnje: *Moramo biti oprezni i suzdržani prema pripadnicima drugih nacija; Pripadnici moje nacije ne bi trebali sklapati nacionalno mješovite brakove; Teško mogu biti iskreni prijatelj s osobom koja nije moje nacionalnosti; Otvorenost prema drugim nacijama donosi više štete nego koristi; Kada bih bio/la u mogućnosti odlučivati o tome tko će dobiti posao, nastojao/la bih dati prednost pripadniku svoje nacije*. Objašnjeno je 54 % varijance. Unutarnja pouzdanost skale je 0.78. U većoj mjeri nacionalnu isključivost izražavaju **starije dobne skupine** i ispitanici s osnovnom i trogodišnjom srednjom školom te višom školom.

7. Nacionalna afektivna vezanost i samožrtvovanje je kompozitna varijabla afektivne subdimenzije skale etnocentrizma (Šram, 2010) koja je definirana stavovima i vjerovanjima koji ukazuju na snažnu nacionalnu vezanost i spremnost na samožrtvovanje za nacionalne interese. Čine je tvrdnje: *Ljubav prema svojoj naciji jedan je od najljepših osjećaja koje čovjek može imati; Sveta je dužnost svakog pripadnika moje nacije žrtvovati osobne interese za njezinu dobrobit; Vrlo sam ponosan na povijest, tradiciju i kulture svoje nacije; Spreman/na sam umrijeti za dostojanstvo i interese svoje nacije; Uvijek moramo biti spremni braniti svoje nacionalne interese, čak i ratom ako je to potrebno*. Jednim faktorom je objašnjeno 54 % varijance. Unutarnja pouzdanost skale je 0.78. U većoj mjeri nacionalnu vezanost izražavaju **starije dobne skupine** i ispitanici s osnovnom i trogodišnjom srednjom školom.

Rezultati

Vrijednosne orijentacije kao prediktori nacionalnog samopoštovanja i dimenzija etnocentrizma

Kako bismo utvrdili doprinos vrijednosnih orijentacija u predikciji rezultata na etničkim stavovima primijenili smo multiplu regresijsku analizu, gdje se vrijednosne orijentacije nalaze u položaju prediktorskih (nezavisnih) varijabli, a varijabla nacionalno samopoštovanje i dvije dimenzije etnocentrizma u položaju kriterijske (zavisne) varijable. Nastojali smo predvidjeti odnosno objasniti varijabilitet nacionalnog samopoštovanja i dimenzija etnocentrizma vrijednosnim orijentacijama. Rezultati regresijske analize prikazani su u Tablici 1.

Kao značajan prediktor nacionalnog samopoštovanja pokazala se vrijednosna orijentacija Otvorenost za nova iskustva u negativnom smjeru ($\beta = -.17$), a u pozitivnom smjeru tradicionalizam ($\beta = .37$) i konformizam ($\beta = .11$). Objašnjeno je oko 20 posto varijance nacionalnog samopoštovanja vrijednosnim orijentacijama.

Značajni prediktori Nacionalne afektivne vezanosti su u pozitivnom smjeru tradicionalizam ($\beta = .31$) i konformizam ($\beta = .21$), a u negativnom smjeru bogatstvo i moć ($\beta = -.13$) i prosocijalna orijentacija ($\beta = -.13$). Objašnjeno je ovim prediktorskim sustavom oko 19 posto varijance nacionalne afektivne vezanosti.

Kao značajan prediktor Nacionalne zatvorenosti i nepovjerenja pokazala se samo vrijednost tradicionalizma ($\beta = .33$) i njome je objašnjeno oko 13 posto varijance.

Tablica 1: Rezultati regresijske analize vrijednosnih orijentacija kao prediktora nacionalnog samopoštovanja, nacionalne afektivne vezanosti i nacionalne zatvorenosti i nepovjerenja

	Nacionalno samopoštovanje	Nacionalna afektivna vezanost	Nacionalna isključivost, predrasude i pristranost
Prediktorske varijable	(beta)	(beta)	(beta)
Otvorenost za nova iskustva	-.17**	-.08	-.09
Bogatstvo i moć	-.02	-.13*	-.01
Postignuće	.09	.02	-.01
Altruizam	-.01	.03	.00
Tradicionalizam	.37***	.31***	.33***
Prosocijalna orijentacija	.06	-.13*	-.13
Konformizam	.11*	.21***	.10
R ²	.20	.19	.13
F(7/317)	11.196***	10.426***	6.425***
p	p<.001	p<.001	p<.001

p<.05 *, p<.01**, p<.001***

Društveni stavovi kao prediktori nacionalnog samopoštovanja i dimenzija etnocentrizma

Kako bismo utvrdili doprinos autoritarnosti (RWA) i orijentacije ka socijalnoj dominaciji (SDO) u predikciji rezultata na nacionalnom samopoštovanju, nacionalnoj afektivnoj vezanosti i nacionalnoj isključivosti, predrasadama i pristranosti, primijenili smo multiplu regresijsku analizu, gdje se autoritarnost i orijentacija ka socijalnoj dominaciji nalaze u položaju prediktorskih (nezavisnih) varijabli, a varijabla nacionalno samopoštovanje i dvije dimenzije etnocentrizma u položaju kriterijske (zavisne) varijable. Rezultati regresijske analize prikazani su u Tablici 2.

Kao značajan prediktor nacionalnog samopoštovanja pokazala se autoritarnost ($\beta = .31$), i objašnjeno je oko 10 posto varijance. Također je autoritarnost značajni prediktor nacionalne afektivne vezanosti ($\beta = .40$) čime je objašnjeno oko 16 posto varijance. Autoritarnost je značajni prediktor i nacionalne isključivosti, nepovjerenja i pristranosti ($\beta = .39$), s time da je i orijentacija ka socijalnoj dominaciji značajni prediktor ($\beta = .14$) i ova dva prediktora zajedno objašnjavaju oko 21 posto varijance ove dimenzije.

Tablica 2: Rezultati regresijske analize autoritarnosti i orijentacije socijalne dominacije kao prediktora nacionalnog samopoštovanja, nacionalne afektivne vezanosti i nacionalne zatvorenosti i nepovjerenja

	Nacionalno samopoštovanje	Nacionalna afektivna vezanost	Nacionalna isključivost, predrasude i pristranost
Prediktorske varijable	(beta)	(beta)	(beta)
Autoritarnost	.31***	.40***	.39***
Socijalna dominacija	.01	.00	.14**
R2	.10	.16	.21
F(2/316)	17.451***	31.357***	41.718***
p	p<.001	p<.001	p<.001

p<.05 *, p<.01**, p<.001***

Dimenzije etnocentrizma kao prediktori nacionalnog samopoštovanja

Kako bismo utvrdili doprinos dviju dimenzija etnocentrizma, nacionalne isključivosti, predrasuda i pristranosti te nacionalne afektivne vezanosti, u predikciji rezultata na nacionalnom samopoštovanju primijenili smo multiplu regresijsku analizu, gdje se dimenzije etnocentrizma nalaze u položaju prediktorskih (nezavisnih) varijabli, a varijabla nacionalno samopoštovanje u položaju kriterijske (zavisne) varijable. Nastojali smo predvidjeti odnosno objasniti varijabilitet nacionalnog samopoštovanja pomoću ove dvije dimenzije etnocentrizma.

Rezultati regresijske analize prikazani su u Tablici 3. Kao značajni prediktor nacionalnog samopoštovanja se pokazala Nacionalna afektivna vezanost (beta = .52) ali ne i Nacionalna zatvorenost i nepovjerenje. Oko 30 posto varijance je objašnjeno prediktorskim varijablama.

Tablica 3: Rezultati regresijske analize dimenzija etnocentrizma kao prediktora nacionalnog samopoštovanja

Nacionalno samopoštovanje	
Prediktori	
Nacionalna isključivost, predrasude i pristranost	.04
Nacionalna afektivna vezanost	.52***
R2	0.29
F(2/315)	66.07
P	p<.001

p<.05 *, p<.01**, p<.001***

Rasprava

Rezultati regresijskih analiza potvrdili su pretpostavku da vrijednosne orijentacije i društveni stavovi mogu objasniti dio varijabiliteta etničkih stavova. U pogledu vrijednosnih orijentacija pokazalo se da je tradicionalizam ona vrijednosna orijentacija koja u najvećoj mjeri doprinosi kako nacionalnom samopoštovanju, tako i di-

menzijama etnocentrizma. Veza između socio-kulturnog konzervativizma i etničkih stavova utvrđena je i u ranijim istraživanjima. Roccas, Schwartz i Amit (2010) su, analizirajući veze između vrijednosti i stupnja nacionalne identifikacije (na uzorku imigranata koji su se nedavno doselili u zemlju boravišta), utvrdili da se ispitanici više identificiraju sa zemljom u kojoj žive ukoliko više vrednuju konzervativne vrijednosti, a manje otvorenost prema promjenama. Međutim, ova veza uvijek ovisi o socijalnom kontekstu i karakteristikama grupe i funkcije vrijednosti i socijalne posljedice ovise o tome radi li se o većinskim ili manjinskim nacionalnim grupama. Ako je u pitanju nacionalna manjina jedno od glavnih pitanja koje se postavlja jest da li se identifikacija s vlastitom nacionalnom grupom podrijetla percipira kao konfliktna s prevladavajućim socijalnim očekivanjima ili ne. Ovdje je važno ponoviti kako je jedna od najvažnijih funkcija nacionalne identifikacije i vezanosti, prema dosadašnjim istraživanjima, da umanjuje osjećaj nesigurnosti i nestabilnosti. Imajući u vidu da hrvatska manjina u Bačkoj i Podunavlju praktično već od svog dolaska na ove prostore postaje manjina (iako se manjinski status mijenjao kroz povijest) i da dugo živi u relativno izdvojenim naseljima u skladu sa svojim tradicijama, običajima, vrijednostima i vjerom, za pretpostaviti je da nacionalna identifikacija ima ulogu očuvanja tih vrijednosti. Naši nalazi potvrđuju ovu funkciju nacionalne identifikacije i vezanosti, međutim ona je karakterističnija za starije i niže obrazovane ispitanike. Naime, konzervativne vrijednosti, afektivnu nacionalnu vezanost kao i nacionalnu isključivost u većoj mjeri izražavaju stariji i ispitanici s nižim stupnjem formalnog obrazovanja. Mlađi ispitanici u većoj mjeri izražavaju otvorenost prema novim iskustvima koja je negativni prediktor nacionalnog samopoštovanja, kao i, materijalističku orijentaciju koja je negativni prediktor nacionalne afektivne vezanosti. Drugim riječima, to znači da je kod mlađih i obrazovanih nacionalno samopoštovanje u konfliktu sa otvorenošću za promjene (stjecanje različitih iskustava i znanja, usvajanja novih ideja i mijenjanja mišljenja u skladu s novim saznanjima), a nacionalna afektivna vezanost u konfliktu s materijalističkim vrijednostima kao što je posjedovanje mnogo novca, stjecanje bogatstva, postizanje moći u društvu i neograničena potrošnja. Interesantno je i da je prosocijalna orijentacija negativni prediktor nacionalne afektivne vezanosti što znači da ne izražavaju nacionalnu afektivnu vezanost – ljubav prema svojoj naciji i spremnost za samožrtvovanje, oni kojima su na prvom mjestu prijateljstvo, obitelj, učtivost prema drugima i općenito dobri odnosi s drugim ljudima. Drugim riječima kojima je važno da ispune socijalna očekivanja svoje okoline. Razvojna perspektiva stjecanje etničkog identiteta vidi kao jedan aspekt odrastanja i pronalaženja odgovora na pitanje tko smo Mi. Proces formacije nacionalnog identiteta za pripadnike nacionalnih manjina je složeniji proces jer pripadnik manjine treba naučiti ne samo kako da se odnosi prema vlastitoj nacionalnoj grupi već i prema širem društvu koje nerijetko šalje negativne i konfliktnu poruke o grupi kojoj pripada. Kada dominantna grupa u društvu podcjenjuje ili ponižava manjinsku grupu kod njenih članova se može razviti negativni socijalni identitet (Phinney, 1989) i nisko samopoštovanje. Naši nalazi pokazuju da vrijed-

nosti koje se mogu svrstati u vrijednosti samoostvarenja i samounaprijeđenja mogu biti u konfliktu s ciljevima u vezi sa svojom nacionalnom/etničkom pripadnošću.

Povezanost konzervativnih vrijednosti i nacionalnog samopoštovanja obično važi za dominantnu (većinsku) nacionalnu grupu u društvu, pokazala su različita istraživanja, dok za manjinske grupe nacionalna identifikacija može povećati osjećaj neizvjesnosti, nesigurnosti i tako ograničiti mogućnost da se afirmiraju određene vrijednosti. U tom smislu, ako imamo u vidu razlike unutar hrvatske manjine u kojoj konzervativne vrijednosti, kao i dimenzije etnocentrizma, u većoj mjeri izražavaju stariji i ispitanici s nižim stupnjem formalnog obrazovanja dok su mlađi ispitanici u većoj mjeri otvoreni prema novim iskustvima, više vrednuju bogatstvo i moć, možemo zaključiti da mlađim i obrazovanim ispitanicima nacionalna identifikacija može predstavljati prepreku za ostvarivanje ovih vrijednosti.

Nadalje, regresijske analize utjecaja društvenih stavova pokazuju da je autoritarnost u pozadini svih triju dimenzija nacionalne svijesti, dok orijentacija ka socijalnoj dominaciji značajno doprinosi samo nacionalnoj zatvorenosti i isključivosti. Dimenzije autoritarnosti često se dovode u vezu sa socijalnim i političkim stavovima naročito etnocentrizmom, predrasudama i negativnim stavovima prema manjinama. Altemeyerova skala autoritarnosti, koja je primijenjena u ovom istraživanju, ukazuje na visok stepen submisivnosti prema autoritetima koji se smatraju legitimno uspostavljenima, generalnu agresivnost upravljenu prema različitim osobama za koje se smatra da su sankcionirane od strane uspostavljenih autoriteta i visok stupanj slijedenja socijalnih konvencija za koje se smatra da ih je društvo usvojilo. Od prvih istraživanja autoritarnosti Adorna i suradnika (1950) pa do danas pokušava se objasniti geneza i faktori koji utječu na pojavljivanje ovoga sindroma stavova i crta ličnosti. Različiti autori utvrdili su da su autoritarnost i konzervativizam blisko povezani i njihovu povezanost s etnocentrizmom. Zajednički temelj za sve različite komponente konzervativnog stavovskog sindroma je „generalizirana osjetljivost na iskustvo prijetnje ili anksioznosti u suočavanju s neizvjesnošću“ (Wilson 1973,259) odnosno „redukcija prijetnje“ (Jost i sur., 2003). Altemeyer (2006) je teorijski integrirao ulogu prijetnje definirajući autoritarnost kao „kompleks svijeta opasnosti“ – koji utječe na pojavljivanje etnocentrizma i ksenofobije. S druge strane, Hastings i Shaffer (2008) smatraju da u situaciji percipirane „prijetnje“ izražavanje autoritarnosti ima adaptivnu funkciju – a koja je povezana s fundamentalnom potrebom za pripadanjem. Odnos autoritarne ličnosti prema širim socijalnim grupama i prijetnjama za unutargrupnu identifikaciju, dakle, jedan je od ključnih.

Zašto je prijetnja tako vitalna komponenta manifestiranja autoritarne ličnosti? Kognitivna, afektivna i bihevioralna prilagođavanja koja povećavaju šanse za opstanak i reprodukciju individue su ključne za objašnjenje nastanka autoritarnog sindroma, smatraju Hastings i Schaffer (2008). Kada je autoritarna ličnost izložena informaciji o prijetnji tu informaciju „obrađuje“ koristeći specifične psihološke mehanizme koji su nastali tijekom evolucije i koji determiniraju odgovarajuće ponašanje u danoj situaciji, a to su: 1) favoriziranje srodnika i formiranje fiktivnih srodstava

– osnova grupne identifikacije i socijalne kohezije koja je u vrijeme prijetnje izvana izvor sigurnosti i povećava šanse da se ciljevi pojedinca zadovolje ujedinenim snagama grupe; 2) recipročni altruizam – razmjena resursa i potpore u teškim vremenima povećava šanse za opstanak individue, zbog toga se vlastiti interes štiti zajedno s drugima i 3) podržavanje hijerarhije i različitih statusa u grupi nastaje jer je grupa efikasnija kada su jasni odnosi i hijerarhija u grupi, te grupa podupire pojedince koji više pridonose opstanku grupe. Tako u vrijeme opasnosti za grupu autoritarne ličnosti ne podržavaju demokratske vrijednosti već snažnog vođu i podržavaju kooperaciju i poslušnost kako bi unutar grupe zadovoljili svoje potrebe.

Dakle prijetnja „izmamljuje“ ponašanje karakteristično za autoritarnu ličnost, takvo ponašanje koje je u ranijim vremenima bilo korisno za opstanak grupe i pojedinca. Pošto je biološka evolucija mnogo sporija nego kulturološke promjene autoritarne manifestacije se pojavljuju i danas i to u prijetećim okolnostima. Svi ljudi, dakle, imaju autoritarne crte a individualne razlike su povezane s različitom osjetljivošću prema prijetnjama iz okoline. Model koji vidi autoritarnost kao evolucijski adaptivni odgovor na prijeteće okruženje autoritarnost na psihološkom nivou vidi kao zadovoljavanje psiholoških potreba za pripadanjem, za formiranjem i održavanjem socijalnih odnosa. Da bi se pojačao osjećaj uključenosti onda se više ističu kolektivni interesi grupe i suradnje s drugima.

Autoritarnost je, možemo zaključiti, u uskoj vezi s percepcijom sigurnosti i s relacijama pojedinca sa grupom. Osnovni obrazac ljudskog odgovora na stresnu i nesigurnu situaciju koja izaziva strah je da traži sigurnost i utočište, a oni koji mogu osigurati potporu postaju, procesom psihološke atribucije, autoriteti. Ovaj mehanizam traženja potpore i zaklona od napetosti Oesterreich (2005) naziva „autoritarnom reakcijom“. Tijekom razvoja, pojedinac uči prevladati autoritarne reakcije tako što razvija vlastite strategije suočavanja s realnošću, a autoritarna ličnost se pojavljuje kao rezultat nesposobnosti da se generira takva strategija. Tako se autoritarna ličnost pokorava diktatu i kontroli onih koji mu nude sigurnost i komfor, a što oni sami sebi ne mogu osigurati. U tom okviru vlastita nacionalna zajednica postaje ona koja daje sigurnost i jamči opstanak osobe i njezine vrijednosti.

Na koncu, naše je istraživanje potvrdilo da nacionalna afektivna vezanost značajno doprinosi nacionalnom samopoštovanju ali ne i nacionalna isključivost i pristranost. Ovi nalazi potvrđuju da postoji značajna razlika između afektivne i bihevioralne dimenzije etnocentrizma, odnosno unutargrupne i međugrupne pristranosti (Bizumic i sur. 2009, Šram 2010). Drugim riječima, nacionalno samopoštovanje je produkt vezanosti za vlastitu nacionalnu grupu ali ne mora značiti i automatsko odbacivanje „drugih“, odnosno ne mora nužno biti povezano s postojanjem nacionalne

isključivosti, predrasuda i pristranosti prema drugim grupama. Time su potvrđeni rezultati drugih istraživanja koji su utvrdili negativnu povezanost nacionalnog identiteta i etničkih predrasuda kod članova manjinskih grupa (Jelić 2009, Kosić 2005). Prema teoriji socijalnog identiteta stavovi prema vlastitoj grupi uzročno djeluju na stavove prema drugim grupama. Što se vlastita grupa pozitivnije vrednuje veće je samopoštovanje pojedinca koji je član te grupe, a stupanj u kojem se pojedinac identifikira s grupom doprinosi razvijanju nepovoljnih stavova o drugim odgovarajućim grupama. Međutim, različiti autori upozoravaju da je ovaj efekt varijabilan i prisutan samo kada relacije između grupa uključuju prijatnu i kompetitivnost (Duckitt i Mphuthing 1998). Razvojna teorija i teorija multikulturizma pak tvrde da snažniji etnički identitet vodi ka višim nivoima prihvaćanja drugih etničkih grupa (Brewer 2007, Verkuyten 2005). Postizanje pozitivnog i sigurnog osjećaja vlastitog nacionalnog ili etničkog bića je prema Phinney (1989) povezano s pozitivnijim stavovima prema drugim grupama.

Naši rezultati pokazuju da se nepovjerenje i zatvorenost prema Drugima pojavljuje kod onih pojedinaca i grupa koji u isto vrijeme izražavaju autoritarnost i orijentaciju ka socijalnoj dominaciji, dakle kod kojih je prisutna percepcija prijatne ali i visoka kompetitivnost. Drugim riječima, u isto vrijeme se svijet vidi kao opasno, prijeteće i nepredvidljivo mjesto, ali i kao kompetitivna džungla u kojoj je važno pobijediti. Prema Altemeyeru (2006) *dominantna autoritarna ličnost*, to jest ona kod koje su snažno prisutne i autoritarne tendencije kao i orijentacija ka socijalnoj dominaciji, je onaj tip ličnosti koji je najviše predisponiran za predrasude i hostilnost prema različitim društvenim grupama zato što u isto vrijeme vide svijet kao prijeteće mjesto, ali imaju i želju za dominacijom i moći (glad za moći). Dakle, kada se govori o međuetničkim odnosima nije dovoljno samo promatrati etničku distancu ili etničke stavove, nužno je uključiti u analizu i druge društvene stavove, crte ličnosti i vrijednosti kako bi se moglo utvrditi što je u pozadini nacionalne isključivosti, predrasuda i pristranosti.

Veza između tradicionalizma i dimenzija nacionalne svijesti ukazuje da je očuvanje vlastitih kulturalnih vrijednosti ključno kada je u pitanju hrvatska nacionalna manjina. Nacionalna identifikacija je konzistentna s ciljevima koje izražavaju konzervativne vrijednosti ali može ograničiti postizanje ciljeva vrijednosti koje izražavaju otvorenost prema promjenama kao i materijalističke i prosocijalne vrijednosti.

Zaključak

Od država koje se nastoje pridružiti Europskoj uniji očekuje se da uredi međuetničke odnose u skladu sa standardima koji jamče zaštitu temeljnih ljudskih prava i sloboda među koje spadaju i prava nacionalnih manjina na vlastiti identitet, zaštitu kulturne baštine i jednakost u društvu. Pri tome države, regije i lokalne vlasti trebaju same osmišljavati vlastite politike prema manjinama. Međutim, akademske i političke rasprave o međuetničkim odnosima uglavnom se zadržavaju na institucionalnim rješenjima koja bi trebala zaštititi prava nacionalnih manjina i njihov identitet ne

narušavajući socijalnu koheziju u društvu, dok se empirijska istraživanja većinom odnose na mjerenje socijalne distance među različitim etničkim grupama. Opsežnijih i dubljih istraživanja o korelatima i prediktorima etničkih stavova, osobito kad su u pitanju nacionalne manjine u Srbiji, vrlo je malo. Bez takvih istraživanja izvjesno je da nekritičko korištenje koncepta multikulturalizma, a kojeg u posljednje vrijeme zamjenjuje koncept interkulturalizma, ostaje samo u domeni rasprave o normativnim okvirima bez dodira s društvenom realnošću, a bez poznavanja realnih stavova manjina i većine u društvu posljedice određene manjinske politike na socijalnu koheziju i interkulturalne odnose se teško mogu predviđati.

Motivacija za reduciranjem neizvjesnosti je jedna od najvažnijih funkcija identifikacije s grupom, a kako se razumijevanje utjecaja individualnih razlika u motivaciji ponašanja produbljuje, značaj identificiranja kontekstualnih čimbenika koji utječu na ovu vezu također raste. Veliki izazov za buduće istraživače je razjašnjavanje koje vrijednosti mogu biti afirmirane ili osujećene i koje potrebe mogu biti zadovoljene ili frustrirane identificiranjem s određenim tipom grupe.

Inferiorne grupe (u manjinskom položaju) se na različite načine mogu suočavati s negativnim identitetom – organiziranjem u okviru nacionalno-manjinske grupe čime se nastoji na objektivan način povisiti status svoje grupe u društvu, odbacivanjem vlastite grupe i prelaskom u većinsku grupu, izborom manje ugrožavajuće vanjske grupe za usporedbu npr. uspoređivanje s drugim manjinama umjesto s dominantnom grupom i razvojem nacionalnog ponosa, te diskriminacijom i omalovažavanjem drugih grupa kako bi vlastitu grupu doživjeli kao superiorniju i bolju (Jelić 2009). Vidimo da oni pripadnici hrvatske nacionalne manjine koji žele očuvati vlastite tradicionalne vrijednosti i kulturu izražavaju i visoko nacionalno samopoštovanje, međutim negativna povezanost otvorenosti ka promjenama s nacionalnim samopoštovanjem pokazuje da se kod mlađih i obrazovanijih skupina vezanost za nacionalnu grupu pokazuje kao smetnja ostvarivanju vrijednosti otvorenosti, ali i materijalističkih vrijednosti kao i dobrih odnosa s okruženjem. Ovakvi nalazi govore da postoji i određeni vrijednosni konflikt unutar hrvatske nacionalne zajednice i da inzistiranje samo na tradicionalnim vrijednostima može utjecati na povlačenje iz aktivnosti vlastite nacionalno-manjinske grupe dijela, naročito mlađe populacije kojoj su na prvom mjestu vrijednosti samounaprjeđenja i kojima je važno ispuniti prevladavajuća socijalna očekivanja.

Literatura

- Adorno, Theodore W., Frenkel-Brunswik, Else, Levinson, Daniel J. i Sanford, Nevitt R. 1950. *The Authoritarian Personality*, New York: Harper.
- Altemeyer, Robert, A. 1988. *Enemies of Freedom: Understanding Right-Wing Authoritarianism*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Altemeyer, Robert. 1996. *The Authoritarian Spectre*. Cambridge: Harvard University Press.
- Altemeyer, Robert (Bob). 2006. *The Authoritarians*.

- Bizumic, Boris, Duckitt, John, Popadić, Dragan, Dru, Vincent i Krauss, Stephe. 2009. A cross-cultural investigation into a reconceptualization of ethnocentrism. *European Journal of Social Psychology*. Vol. 39, No. 6:871-889.
- Brewer, Marilynn. 2007. The Importance of Being „We“: Human Nature and Intergroup Relations, *American Psychologist*, Vol. 62, No. 8:726738.
- Cloninger, Susan, C. 1996. *Personality*. W. H. Freeman and Company, New York.
- D'Andrade, Roy, Strauss, Claudia. 1992. *Human Motives and Cultural Models*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Duckitt, John, Mphuthing, Thobi. 1998. Group identification and intergroup attitudes: A longitudinal analysis in South Africa. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 80-85.
- Duckitt, John. 2001. A dual-process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice. *Advances in Experimental Social Psychology*. Vol. 33, Issue: 4, Academic Press, 41-113.
- Dulić, Jasminka. 2003. Socijalno-demografska obeležja i dimenzije urbane kulture – primer Subotice. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, br. 114-115, 267-295.
- Dulić, Jasminka. 2009. *Religioznost, socijalna alijenacija i vrednosne orijentacije: analiza odnosa na uzorku srednjoškolskih učenika u Subotici*. Magistarski rad. Filozofski fakultet. Novi Sad.
- Dulić, Jasminka. 2012. *Političko-ideološke orijentacije i stranačke preferencije stanovnika Vojvodine*. Doktorska disertacija. Fakultet političkih nauka. Beograd.
- Duriez, Bart. 2005. Authoritarianism and Social Dominance in Western and Eastern Europe: The Importance of the Sociopolitical Context and Political Interest and Involvement. *Political Psychology*, Vol. 26, No. 2, pp. 299-320.
- Golubović, Zagorka, Kuzmanović, Bora, Vasović, Mirjana, ur. 1995. *Društveni karakter i društvene promene u svetlu nacionalnih sukoba*, Beograd. Filip Višnjić.
- Hastings, Brad, M. i Shaffer, Barbara. 2008. Authoritarianism: The Role of Threat, Evolutionary Psychology, and the Will to Power. *Theory & Psychology*. Vol. 18 (3), 423-440.
- Jost, John T., Glaser, Jack, Kruglanski, Arie W., Sulloway, Frank J. 2003. Political Conservatism as Motivated Social Cognition, *Psychological Bulletin*, Vol. 129, No. 3, 339-375.
- Jelić, Margareta. 2009. Validacija hrvatske verzije Skale socijalnog samopoštovanja. *Migracijske i etničke teme* 25, 3:237-262.
- Kosic, Marianna, Caudek, Corrado. 2005. Ethnic edentification and outgroup attitudes in minority and majority groups. *Review of Psychology*, Vol.12, No.2, 103-113.
- Oesterreich, Detlef. 2005. Flight into Security: A New Approach and Measure of the Authoritarian Personality. *Political Psychology*, Volume 26, Issue 2, 275-298, April.
- Phinney, Jeann. 1989. Stages of ethnic identity development in minority group adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 9, 34-49.

- Popadić, Dragan. 2010. Put iz bratstva i jedinstva – Etnička distanca građana Srbije. U: *Kako građani Srbije vide tranziciju*. Beograd. Friedrich Ebert Stiftung: 105-121.
- Pratto, Felicia, James, Sidanius, Lisa M. Stallworth i Bertram F. Malle. 1994. Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology* 67, No. 4: 741-763.
- Roccas, Sonia, Schwartz, Shalom H., Amit, Adi. 2010. Personal Value Priorities and National Identification. *Political psychology*, Vol.31, No.3: 393-419.
- Rohan, Meg, J. 2000. A rose by any name? The values construct. *Personality and Social Psychology Review*, 4, 255-277.,
- Rokeach, Milton. 1973. *The Nature of Human Values*. Free Press, New York.
- Rot, Nikola, Havelka, Nenad. 1973. *Nacionalna vezanost i vrednosti srednjoškolske omladine*. Beograd: Institut za psihologiju i Institut društvenih nauka.
- Saucier, Gerard. 2000. Isms and the Structure of Social Attitudes, *Journal of Personality and Social Psychology*, 2, (366-385).
- Schwartz, Shalom H. 1992. Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol. 25.
- Sidanius, Jim, Pratto, Felicia. 1999. *Social dominance: An intergroup theory of social hierarchy and oppression*. Cambridge University Press, New York.
- Šram, Zlatko. 2010. Etnocentrizam, percepcija prijete i hrvatski nacionalni identitet. *Migracijske i etničke teme*, 26, 2:113-142.
- Tajfel, Henri i Turner, John C. 1986. The social identity theory of intergroup behavior. U: Worchel, S. i Austin, W.G. ur. *Psychology of intergroup relations*, 7-24. Chicago: Nelson-Hall.
- Triandis, Harry, Gelfand, Michele. 1998. Converging measurement of horizontal and vertical individualism and collectivism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 118-128.
- Vasović, Mirjana. 2010. Nacionalni i nadnacionalni identiteti u kontekstu političke kulture u Srbiji. U: *Kako građani Srbije vide tranziciju*. Beograd. Friedrich Ebert Stiftung, 71-86.
- Verkuyten, Michael. 2005. Ethnic group identification, and group evaluations among minority and majority groups: Testing the multiculturalism hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 121-138.
- Wilson, Glen, D. 1973. *The Psychology of Conservatism*. Academic Press, New York.

Summary

Correlates of national self-esteem of Croats in Vojvodina

The results of research presented in this work attempt to determine the connection of value orientations, ethnic and social attitudes with the national self-esteem. Testing was conducted on a sample of 321 respondents, members of the Croatian nation-

al minority in Vojvodina. Multiple regression analysis showed that the significant predictors of national self-esteem are openness to new experiences in the negative direction, and traditionalism and conformism in the positive direction. Significant predictors of National affective attachment in the positive direction are traditionalism and conformism, and in the negative direction wealth, power and prosocial orientation. A significant predictor of National closedness and disbelief is traditionalism. The relationship between authoritarianism and national self-esteem has been established, as well as a dimension of ethnocentrism and a connection of orientation towards social dominance and national exclusivity. There is a national affective attachment but not the national exclusion, prejudice and bias in social transactions in the background of the expression of national self-esteem.

Key words: national self-esteem, ethnocentrism, values, authoritarianism, social dominance